

EKONOMİK KALKINMANIN SOSYO-KÜLTÜREL TEMELLERİ

Mehmet SARITAŞ (*)

Özet: *Ekonomik yapı ile sosyal ve kültürel yapı ilişkisi pek çok düşünür tarafından çok yönlü olarak değerlendirilmiştir. Onlara göre, ekonomik gelişmenin pür ekonomik terimlerle tahlili mümkün değildir; ekonomik gelişme analizlerini soyut semalar arkasındaki insan unsuruna ve onun tepkilerine kadar götürmedikçe sonuç alınamaz; ekonomik büyümenin analizindeki gelişmeler, elle tutulur ve sayılabilir unsurlardan, ele gelmez ve sayılamaz fenomenlere (olgulara) doğrudur; ekonominin bir yüzü madde ve servete dönükse, diğer yüzü insan davranışına dönüktür. Demek ki, nerede ve hangi zamanda olursa olsun, ekonomik hayatın arkasında insan gerçeği ve onun yaşayış normları ile zihniyeti vardır.*

Ekonomik unsurlarla sosyal unsurlar bir bütündür. Ekonomik faaliyet, bir topluluğun içinde ortaya çıkmıştır ve bir sosyal düzen içinde sosyallik kazanmaktadır. Ekonomik tedbir ve politikaların soyut bir durumdan somut bir zemine geçişi, sosyal ve kültürel yapı gerçeklerine kaydırılmasıyla mümkündür.

Gelişme, ekonomik işleyişin alışılmış yörüngesinden ayrılarak daha üst seviyede yeni bir denge alanına sıçraması olarak değerlendirilmektedir. Yeni denge durumunda aksama olmaması için, ekonomik gelişme ve büyümenin sosyal bütünlüğe politikalarıyla desteklenmesi zorunludur.

Kalkınma, çeşitli unsurların çok yönlü etkileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu makalenin amacı, bu etkileşimin boyutlarını bilimsel çalışmalara dayanarak ortaya koymaktır. Makale iki bölümden oluşmaktadır. Önce, ekonomik yapının sosyal ve kültürel yapıya etkileri, sonra sosyal ve kültürel yapının ekonomik yapıya etkileri işlenmektedir.

EKONOMİK YAPININ SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPIYA ETKİLERİ

Ekonomik yapının sosyal-kültürel yapıya etkileri konusunu, Karl Marx determinist bir yaklaşımla ele almış, Max Weber de ona karşı çıkmıştır.⁽¹⁾

Max Weber, ekonomik yapının sosyal-kültürel yapıya etkilerini kabul etmekte, ancak o konunun determinist ve tek etkenli bir yaklaşımla ele alınmasına karşı çıkmaktadır.

Weber, ekonomik düzenin dini hayatın şekillenmesinde oldukça önemli etkide bulunduğunu, yazılarında çok sayıda bu çeşit bağılıklar göstererek kanıtlamış, bunları, ahiret hesabına dünya hayatını tamamıyla değersizleştiren bir dini akımın sadece belirli sosyal düzenlerde kurulup taraftar kazanabildiği veya asketik din sistemlerinin de kendi çıkış amaçlarına uyan sosyal düzen aradıkları gibi örneklerle or-

(*) DPT, Planlama Uzmanı, Dr.

⁽¹⁾ Freyer, Hans, İctimai Nazariyeler Tarihi, Çev.:Tahir Çağatay, Ankara, 1977, s.190.

taya koymuştur; böylece o, ekonomik etkenlerin dinin şekillenmesindeki etkilerini uygulamada göstermeyi mümkün ve hatta zorunlu kabul etmekle birlikte, geliştirdiği sistemin temel görevi, dinin ekonomik hayat üzerindeki etkilerini tesbit etmek olmuştur.⁽²⁾

Bu konuyu Max Weber şöyle ortaya koymuştur: "Hiçbir iktisadi ahlak sistemini yalnız din belirlememiştir. (...) Yaşam biçiminin dinsel etkeni ise iktisadi ahlakın belirleyicilerinden-bunu not edelim-sadece bir tanesidir. Tabii ki, dinin belirlediği yaşam biçimi de, belli coğrafi, siyasal, sosyal ve ulusal sınırlar içinde geçerli olan ekonomik ve siyasal unsurlardan fazlasıyla etkilenir."⁽³⁾

Max Weber bir başka yerde de şu tesbitleri yapmaktadır: "Herhangi bir dinin en yüce değer olarak arkasından koştuğu mutluluk hali ya da yeniden doğuş anı açıkça ve zorunlu olarak o dini benimsemekte en önde gelen tabakanın karakterine uygun oluyordu. Şövalye savaşılar sınıfının, köylülerin, tüccar sınıfların, entellektüellerin dinsel eğilimleri tabii ki farklıydı. (...) Bu eğilimler kendi başlarına bir dinin psikolojik karakterini belirlemiyordu; ama o din üzerinde çok uzun süreli bir etki yapıyordu. Savaşçı ve köylü sınıflar, aydınlar ve tüccar sınıflar arasındaki zıtlığın özel önemi vardı. Bu gruplar içinde aydınlar her zaman akılcılık yanlısı olmuş, onlarınki görece kuramsal bir akılcılık olmuştur. İş çevreleri (tüccar ve zenaatkar) en azından, daha pratik (kullanışlı) bir akılcılığı savunma eğilimi göstermiştir. Aralarındaki büyük farklılığa rağmen, her iki

akılcılık da, dinsel tutumları hep çok etkilemiştir."⁽⁴⁾

Demek ki, Weber'e göre, ekonomik, siyasal veya dinsel tek bir öğeyle ve tek yanlı olarak belirlenmesi mümkün olmayan bir bütün olan toplumun nedensel ilişkileri, kısmi ve olası niteliktedirler. Gerçeğin bir öğesinin, gerçeğin öteki yönlerinin onlardan etkilenmeden değerlendirilmesini reddeden sosyolojinin bu kısmî ve çözümleyici nedensellik kuramı, tarihsel materyalizmin basit yorumunun çürütülmesi olmak ister.⁽⁵⁾

Marx'a göre ise, üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını oluşturur; bu, belirli toplumsal bilinç biçimlerin karşılık olduğu ve üstünde yasal ve siyasal üst yapıların yükseldiği gerçek temeldir.⁽⁶⁾

Marx, her toplumda alt yapı ve üst yapının ayırt edilmesi gerektiğini savunur. Ona göre, alt yapı ekonomik temeldir. Alt yapı, üretim güçleri ve üretim ilişkilerinden meydana gelir. Üst yapıda yasal ve siyasal kurumlar, düşünce biçimleri, ideolojiler ve felsefeler vardır.⁽⁷⁾ Üretim biçimi, hayatın, toplumsal, yasal ve manevi süreçlerinin genel niteliğini belirler.⁽⁸⁾ Fikir, kafa içinde düşünce haline dönüştürülmüş maddedir. Üst yapı kurumu olan dünya görüşlerinin ve ahlak anlayışlarının görevi, alt yapıda yer alan üretim araçları sahiplerinin çıkar

⁽²⁾ Freyer, Hans, A.g.e., s.190-191.

⁽³⁾ Weber, Max, Sosyoloji Yazıları, Çev.:Taha Parla, İstanbul, 1986, s.228.

⁽⁴⁾ Weber, Max, A.g.e., s.238-239.

⁽⁵⁾ Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev.:Korkmaz Alemdar, Ankara,1986, s.498-499.

⁽⁶⁾ Bottomore, Tom, "Marksizm ve Sosyoloji", Çev.: Mete Tuncay; Bottomore, Tom – Nisbet, Robert, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Ankara, 1990, s.137.

⁽⁷⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.151.

⁽⁸⁾ Bottomore, Tom, A.g.y., s.137.

rını, gerçeğin kendisiymiş gibi göstermektedir.⁽⁹⁾

Marx'a göre, toplumsal gerçekliği belirleyen bilinç değildir; tam tersine, bilinci belirleyen toplumsal gerçekliktir. O nedenle, insanların düşünce biçimleri, içinde buldukları toplumsal ilişkilerle açıklanabilir.⁽¹⁰⁾

Marx, insanların yaptıkları toplumsal üretimde girdikleri belirli ilişkilerin onlar için kaçınılmaz ve onların iradelerinden bağımsız olduğunu ileri sürer.⁽¹¹⁾ Marx'a göre, tarihin hareketi, insanların düşünce biçimleri kaynak alınarak yorumlanamaz. Toplumların yapısı, üretim ilişkileriyle açıklanabilir.⁽¹²⁾

Marx'ın ekonomi bilimi, belirli temellere dayanmaktadır; bunlar, düşen kâr oranı ve işçi sınıfının artan sefaletine ilişkin yasalar, emek-değer ve artık-değer konularındaki kuramlardır.⁽¹³⁾ Marx'a göre, tarihin evreleri, ekonomik rejim esas alınarak ayırt edilmelidir; üretim biçimi olarak dört rejim vardır; bunlar, Asya, antik, feodal ve burjuva adını taşırlar.⁽¹⁴⁾ Gelişmelerin belirli bir aşamasında toplumdaki maddi üretim güçleri var olan üretim ilişkileriyle çatışmaya başlar ve bu da toplumsal devrim dönemini başlatır.⁽¹⁵⁾ Tarihin diyalektiğini meydana getiren, üretim güçlerinin hareketidir. Üretim güçleri, mülkiyet ve gelir

dağılımı açısından üretim ilişkileriyle çelişkiye düşer. Bu çelişki, devrimle aşılar. Devrimler, tarihsel bir zorunluluğun dışı vuruşudur.⁽¹⁶⁾

Görüldüğü gibi burada bir determinist yaklaşımla karşılaşmaktayız. Bunun "iktisadi determinizm" olarak kavramlaştırılması daha doğru görülmektedir.⁽¹⁷⁾

Ekonomik yapının sosyal-kültürel yapıya belirli etkiler yaptığını kabul eden Max Weber, Karl Marx'ın ekonomik yapıya verdiği rolü ve ekonomik yapıya dayalı olarak kurduğu sistemi red eder ve bunun gerekçelerini ortaya koyar.

Max Weber, öncelikle bilimsel nedenlerle Marksizme karşı çıkar; sıkı ekonomik indirgemeciliğin sadece ekonomik olguların bile kavranmasına yetmeyeceğini savunur. Ekonominin her etkinlik gibi kendi araçlarıyla sınırlı olması nedeniyle evrensel kuruntarıcı rolünü oynayacak yeterlikte olmaması, kolektivistleştirilmiş bir ekonominin ise piyasadakinden daha beter bir anarşiye yol açan bürokratik bir baskı ağına dönüşebileceğini, savunucularının toplumu soyut bir biçimde karşıt iki kampa bölme eğiliminde oldukları, görüşlerini, "inanç savaşçıları" halinde hoşgörüsüz bir dayatmacılıkla ortaya koymaları gibi hususları, Marksizm'e karşı oluşunun gerekçeleri olarak açıklar.⁽¹⁸⁾

Ekonomik yapı ile sosyal-kültürel yapı ilişkisi pek çok düşünür tarafından çok yönlü olarak değerlendirilmiştir.

⁽⁹⁾ Ülgener, Sabri F., Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ankara, 1983, s.99.

⁽¹⁰⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.153.

⁽¹¹⁾ Bottomore, Tom, A.g.y., s.137.

⁽¹²⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.151.

⁽¹³⁾ Hughes, H. Stuart, Toplum ve Bilinç, Avrupa Toplumsal Düşüncesinin Şekillenmesi, 1890-1930, İstanbul, 1985, s.62.

⁽¹⁴⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.153.

⁽¹⁵⁾ Bottomore, Tom, A.g.y., s.137.

⁽¹⁶⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.152.

⁽¹⁷⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme, Ankara, 1984, s.136.

⁽¹⁸⁾ Freud, Julien, "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", Çev.: Korkmaz Alemdar; Bottomore, Tom – Nisbet, Robert, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Ankara, 1990, s.193-194.

Bunlardan Schumpeter, ekonomik gelişmenin, pür ekonomik terimlerle tahlilinin mümkün olmadığını belirtir. Keynes'e göre, iktisadi gelişme analizlerini, soyut şemalar arkasındaki insan unsuruna ve onun tepkilerine kadar götürmedikçe sonuç alınmaz. Örnek olarak, yatırım kararı, insanın iç dünyasında şekillenen bir oluşum sürecinin ürünüdür. Hirschman, ekonomik büyümenin analizindeki gelişmelerin, objektif, elle tutulur ve sayılabilir unsurlardan, ele gelmez ve sayılamaz olgulara doğru olduğunu savunur. Marshall'a göre, ekonominin bir yüzü madde ve servete dönükse, diğer yüzü insan davranışına dönüktür.⁽¹⁹⁾

SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPININ EKONOMİK YAPIYA ETKİLERİ

Sosyal ve kültürel yapının ekonomik yapıya etkileri zihniyetin etkileri boyutlarıyla açıklandığında, çok yönlü açıklama tüm gerekçeleriyle elde edilebilir. Uygulama için bir araç gerekmektedir. Burada, sosyal politika, ekonomik politika koordinasyonunda en etkili araç olan sosyal bütünleşme politikaları vurgulanacaktır.

Zihniyetin Ekonomik Faaliyetleri Şekillendirmesi

Zihniyet farklarının belirginleşmesi, antik çağlara kadar uzanmaktadır. Bu dönemde zihniyet farkları, kabileler arasında psikolojik ve ahlaki zıtlasmalar yoluyla kendisini gösteriyordu. Birbirine zıt gruplar, kendilerini farklı kılan özelliklerinde ısrar edip farklılığı bir tutku haline getiriyorlardı. Kendini başkalarından ayırma merakı, pek çok dinsel kurumun ortaya çıkmasına yol açmıştı.⁽²⁰⁾ Nitekim Max Weber de ekono-

mik zihniyetlerle dinsel kurumlar arasındaki bağları ortaya koymak istemişti⁽²¹⁾ ve kapitalist zihniyetin doğuş ve gelişiminde dinsel unsurun öncülük ettiğini savunmuştu.⁽²²⁾

Werner Sombart, zihniyetin önemini ortaya koymak için, onun kapitalist düzenin en önemli unsuru olduğunu belirtmiştir.⁽²³⁾ Gerçi zihniyet de iklim, nüfus, siyaset, din gibi tek kümede toplanamayan pek çok unsurdan etkilenerek ortaya çıkmıştır;⁽²⁴⁾ fakat ortaya çıktıktan sonra etkisi toplumun her alanında görülmektedir. Her toplumun dinamik ve canlı bileşimini meydana getiren zihniyet, toplumun üyelerinin her birinde içkin olup onların düşünce ve davranışlarını yönetir, belirler ve biçimlendirir. Sosyal yapıyı meydana getiren unsurları, birbiri ardına ortadan kaldırdıktan sonra, sonunda indirgenemez bir unsura ulaşılır; bu, zihniyettir.⁽²⁵⁾

Her toplumun doğrudan doğruya (dolaysız) verileri vardır ve bunlar üç grupta toplanabilir: 1.Toplum üyelerini gözlemleyenler, tipik davranışları tesbit edebilirler ve bu belli bir grupta birbirinin aynıdır; zihinde tartmaya bağlı bu davranışlar, şartlı reflekse dayanan yöntemlerle bile tamamen yok edilememiştir; ancak bunlar kişisel ayrılıklar imkanına yer verirler. 2. Zihinde tartmalar, bir atıf/referans

Bir İnceleme, Çev.: Selmin Evrim, İstanbul, 1975, s.1.

⁽²¹⁾ Weber, Max,, Sosyoloji Yazıları, Hazl.: H.H. Gerth ve C. Wright Mills, Çev.: Taha Parla, İstanbul, 1986, s.249-250.

⁽²²⁾ Freyer, Hans, İctimai Nazariyeler Tarihi, Çev.: Tahir Çağatay, Ankara, 1977, s.200.

⁽²³⁾ Ülgener, Sabri F., Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ankara, 1983, s.11.

⁽²⁴⁾ Ülgener, Sabri F., Dünü ve Bugünü İle Zihniyet ve Din: İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı, İstanbul, 1981, s.14.

⁽²⁵⁾ Bouthoul, Gaston, A.g.e., s.5.

⁽¹⁹⁾ Ülgener, Sabri F., Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ankara, 1983, s.16-18.

⁽²⁰⁾ Bouthoul, Gaston, Zihniyetler: Kişi ve Toplum Açısından Zihniyet Yapılarına Dair Psikososyal

sistemine bağlıdır; insanda muhakemeler ve eylemler, belirli inançlar, ilkeler ve bilgiler bütününe dayanarak meydana gelir; bu nedenle davranışlar, zihniyetin elle tutulur belirtileri sayılmaktadır. 3. Bir toplumun kurumları, o toplumun üyelerinin, özellikle yönetici ve seçkinlerinin yaptırımcı kurallar koymak suretiyle kendi zihniyetlerinin somutlaşması ve zorla kabul ettirilmesini/empoze edilmesini temsil ederler.⁽²⁶⁾

Zihniyet yapısı, bir takım sosyal kurumlarda yaşatılmaktadır.⁽²⁷⁾ Sosyal kurumların yaşatılması ise sadece eşyada var olmasıyla sağlanamaz; onların insanların düşüncelerinde de var olmaları gerekir. Yapıların ve kurumların, bunları yaşayan insanların düşüncesindeki yansımaları nedeniyle, zihinsel yapılar, sosyal yapılara sıkı sıkıya bağlıdırlar.⁽²⁸⁾ Zihinsel yapılarla ekonomik yapılar arasında da sıkı sıkıya bir bağlılık vardır. Nitekim, her toplumda ekonomik gelişme, ekonomi dışı unsurlardan örülü bir yapı halindedir; buradaki ekonomi dışı unsurlar ise, dini, estetik, kültürel ve sosyal değerlerdir. Sermaye birikimi, sermaye/hasıla oranı, yatırım hareketleri bizi o faaliyetlerin arkasındaki insanın zihniyet dünyasına götürür.⁽²⁹⁾

Zihniyet değişimi, iki yolla olur; bunlardan biri kendiliğinden, diğeri ise taklit yoluyla.⁽³⁰⁾ Zihniyet değişimini sağlayan kendiliğinden ve taklit yollarından ikincisi zorunlu kabul ettirme şeklinde de görülebilmektedir. Batılılaşma, taklit edilebilir model/örnek alınacak zihniyet olarak seçil-

diğinde, bunu sağlamak için benimsenen yol, zorunlu kabul ettirme şeklinde olabilmektedir.⁽³¹⁾

Bu değerlendirmelerden iki husus ortaya çıkmaktadır; birincisi insanın bütün düşünce ve davranışlarının zihniyet tarafından belirlendiği, ikincisi ise her türlü ekonomik hareketin arkasında bir zihniyet dünyasının var olduğudur. O halde, ekonomik varlığın kaderi, yüzeysel nitelikteki şekil ve kalıplarla birlikte, uzun dönemli olarak alta ve derinlerde bulunan zihniyetteki gelişmenin yönüne bağlı kalacaktır.⁽³²⁾

Ekonomi tarihini anlamak için, zihniyet tarihini gözönüne almak gerekir. Toplumların zihniyetlerinin, kültürel değerlerinin ve inanç sistemlerinin izleri, onların ekonomik sistemlerinde görülmektedir. Demek ki, insanların ekonomik faaliyetleri ve tercihleri, bir zihniyetin damgasını taşımaktadır. İnsanların hisse senedi ve tahvile rağbeti, veya onun yerine altın ve gayrimenkule talebi, taşıdıkları iktisadi zihniyetin şekliyle ilgilidir. İktisadi zihniyetin şekline göre, bir ekonomik faaliyet üretken veya spekülatif bir nitelik kazanmaktadır. Bütün ekonomik faaliyetler, onlara yön veren bir zihniyet dünyasının eseridir.⁽³³⁾

İnsanlararası ilişkilerin bir kısmını oluşturan ekonomik hayatın biliminden insan ve onun davranışları çıkarıldığında elde hiçbir şey kalmaz. Zihniyet araştırmaları, çağdaş felsefe akımlarıyla çok yakından ilgilidir. Nitekim, ilk ekonomi zihniyeti araştırmaları, ilgili felsefe akımlarının en geniş gelişme alanı bulunduğu Almanya'da başlamıştır. Böylece ekonomi tarihine geniş bir

⁽²⁶⁾ A.g.e., s.7-8.

⁽²⁷⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, 1998, s.282.

⁽²⁸⁾ Bouthoul, Gaston, A.g.e., s.19.

⁽²⁹⁾ Ülgener, Sabri F., Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ankara, 1983, s.39.

⁽³⁰⁾ Bouthoul, Gaston, A.g.e., s.87.

⁽³¹⁾ A.g.e., s.99.

⁽³²⁾ Ülgener, Sabri F., A.g.e., s.159.

⁽³³⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyal Meselelerimiz ve sosyal Değişme, Ankara, 1984, s.111-113.

ufuk açılmıştır.⁽³⁴⁾ İktisat tarihine ilişkin bilimsel araştırmalarda, sadece reel-harici veriler yerine insan, ön plana konmak suretiyle önemli bir dönüm noktası ortaya çıkmış ve zihniyetle ilgili konuların önemi anlaşılmağa başlanmıştır. Teknik yapının ve hukuk düzeninin gerisinde, manevi ve fikri mahiyette bir zihniyet cephesi vardır. Ekonomi sistemleri maddi olmaktan daha çok manevi ve fikri bütünlüklüdür. Büyük teorik/kuramsal sistemlerle ekonomi zihniyeti arasında yüzeysel bakışla fark edilemeyecek sıkı bağlar vardır. Bir ekonomik sistem, sözgelimi kapitalizm, sadece bir kapital yığını değil, düşünen ve irade sahibi olan insan zihniyetinin eseridir.⁽³⁵⁾ Sadece bu dünya için çalışmayı teşvik eden toplumun üyeleri, kazanç tutkunu bireyler olarak bu zihniyet yapısını uygun ekonomik sistemi kapitalizmi ortaya çıkarmışlardır.⁽³⁶⁾ İktisadi yaşayış, dış verilerle oluşan bir madde dünyası değildir; onun arkasındaki insan gerçeğidir. İktisadi sistemleri ortaya çıkaran, kendi çağının insanına has davranış normlarıdır.⁽³⁷⁾

İki farklı ülkedeki, sektörü, teknolojisi, girdileri sayı ve kalite olarak aynı olan iki işletmenin yıl sonu karlılık ve verimlilik oranları farkı, insan unsurunun zihniyetinden ortaya çıkmaktadır.⁽³⁸⁾ İktisadi analiz, insansız değil, insandan başlamak yoluyla yapılmalıdır. Rakamları, formülleri, matematik bağlantıları ruh ve anlam yönünden doldurup canlandıracak olan insan unsurudur. Ekonomik sayılar beşeri arzu, istek ve

tercihlerin hacim ve miktar dönüşmelerine uğramasından başka bir şey değildir.⁽³⁹⁾

Demek ki, iktisadi sermaye kadar, beşeri sermaye olan insan faktörü ve onun zihniyet dünyası, kültürel değerleri ve inançları da önem taşımaktadır. Beşeri sermaye, kişilerin ekonomik faaliyetin seviyesi ve bütünleşme derecesine katkı yapabilecek yeteneklerinden oluşmaktadır.⁽⁴⁰⁾ Beşeri sermaye olan insan unsurunun bu seviye ve yeteneklerini ortaya koyabilmesi için ikna olması gereklidir. Halkın ekonomik planlama ve politika konusunda ikna olması, onlara destek olmasının ön-şartıdır; nelere katlanacağı ve bu katlandıklarının sonucunda neler elde edeceğinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır.⁽⁴¹⁾

Hem üretim faaliyetlerinde, hem tüketim faaliyetlerinde ve hem de tüketimden sağlanan faydanın yarattığı ekonomik refah alanlarında kendini gösteren insan unsuru, ekonomik faaliyetlerin hem aktörü hem de hedefidir. Piyasa ekonomisi modeli, kurumları, mekanizması ve insan zihniyeti ve davranışı ile bir bütündür.⁽⁴²⁾ Kenneth Boulding, iktisadi gelişme için, kalkınma iradesine sahip olanların iktidarı elde etmeleri gerektiğini belirterek insan ve onun zihniyetinin önemini ortaya koymaya çalışır.⁽⁴³⁾ Ona göre, iktisadi kalkınma için kaynakları sektörlere tahsis etmek kolaydır; zor olan, kalkınmayla ilgili arzu ve iradedir; kişinin arzu ve iradesini tayin etmede, içinde yaşadığı toplumun

⁽³⁴⁾ Ülgener, Sabri F., Darlık Buhranları ve İslam İktisat Siyaseti, Ankara, 1984, s.4-5.

⁽³⁵⁾ A.g.e., s.6-7.

⁽³⁶⁾ Çağatay, Tahir, Kapitalist İctimai Nizam ve Bugünkü Durumu, İstanbul, 1975, s.34.

⁽³⁷⁾ Ülgener, Sabri F., İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul, 1981, s.12-13.

⁽³⁸⁾ Erkal, Mustafa E., İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara, 1990, s.46.

⁽³⁹⁾ Ülgener, Sabri F., Zihniyet, Aydınlar ve İzmler, Ankara, 1983, s.15-17.

⁽⁴⁰⁾ Erkan, Hüsnü, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Ankara, 1993, s.18.

⁽⁴¹⁾ Ülgener, Sabri F., A.g.e., s.48.

⁽⁴²⁾ Kılıçbay, Ahmet, Türkiye'de Piyasa Ekonomisi, İstanbul, 1985, s.205.

⁽⁴³⁾ Boulding, Kenneth, Yirminci Asrın Manası, Çev.: Erol Güngör, İstanbul, 1980, s.114.

kültürel yapısı önemli rol oynamaktadır. İktisadi kalkınma için dini ve ahlaki fikirler ve onları temsil eden kurumlar dikkate alınmalıdır. Bilimdeki gelişmeler, insan unsurunun, ondaki arzunun, iradenin, zihniyetin etkisini arttırmaktadır. Bilgi edinme tarzında büyük bir değişme olmuş, bu ise bilimin gelişmesini sağlamıştır.⁽⁴⁴⁾ Modern bilimsel zihniyet, spekülative düşüncenin tarzında ve mahiyetindeki değişikliklerle ortaya çıkmıştır. Mekan, zaman madde ve hareketle ilgili yeni bilgilere ulaşmayı mümkün kılan bu değişikliklerle ortaya çıkan bilimsel devrimin başlangıç tarihi, 16. Yüzyılın başına kadar uzanmaktadır. 16. Yüzyılın sonunda nüfus ve para konularındaki araştırmalar, Avrupa'da bir zihniyet devrimi niteliği kazanmıştır.⁽⁴⁵⁾

Max Weber, zihniyetle ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkileri incelemiş ve bunun sonucunda zihniyetin ekonomik faaliyetleri şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Max Weber'e göre, her toplumun bir kültürü vardır; kültür yoluyla toplum bir inançlar ve değer sistemine sahip olmaktadır.⁽⁴⁶⁾ Belirli bir dünya görüşü ile belirli bir ekonomik etkinlik arasında manevi bir ilişki vardır.⁽⁴⁷⁾ Dinsel anlayışlar ekonomik davranışların bir belirleyicisi ve ekonomik davranışın nedenlerinden biridir.⁽⁴⁸⁾ Din faktörü, kapitalist zihniyetin doğuşu ve gelişiminde öncülük etmiştir.⁽⁴⁹⁾ Kapitalizmin gelişmesinde vazgeçilmez öğe, nihai değerlerde ve değer sistemlerinde yatmakta-

dır.⁽⁵⁰⁾ Bu konudaki bilinç eksikliği, ise kapitalist gelişmenin en temel engelini oluşturmuştur.⁽⁵¹⁾ Ekonomik ihtiyaçların karşılanması, davranışın akılcı olarak örgütlenmesini gerekli kılmaktadır.⁽⁵²⁾

Max Weber, zihniyetle ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkileri, zihniyet olarak Protestanlığı, ekonomik faaliyetlerin sistemi olarak da Kapitalizmi esas alarak incelemiştir. Weber, yeni doğan kapitalizmin önde gelen kahramanlarının değişik protestan mezheplere mensup olduklarını, bunların kazançlarını Latin bankerler gibi kutlamalarla, iyi yaşamakla, sanat koruyuculuğu ile harcamadıklarını; inançlarına uygun çok katı bir aile ve özel hayatları olduğunu; işte kazanılan başarı dinsel bir seçilmişliğe işaret ettiği için kendi başlarına tadını çıkaramadıkları kârlarını tekrar yatırıma dönüştürüp büyümekten başka çareleri olmadığını, Ortaçağ'da manastırda keşişlerle sınırlı olan öte dünyalık çileciliği (asketizmi), toplumsal/ekonomik dünyanın göbeğinde keşiş gibi yaşayan kapitalist girişimci olarak bu dünyalık yaptıklarını belirtmiştir.⁽⁵³⁾

Weber'e göre "(...) protestanlık (...) mülk sahibi olmanın verdiği doğal zevke var gücüyle karşı çıkmış, tüketimi, özellikle lüks tüketimini sınırlamıştır. Buna karşılık, mal kazancını, psikolojik olarak geleneksel ahlakın yasaklarından kurtarmış, kazanç

⁽⁴⁴⁾ A.g.e., s.41.

⁽⁴⁵⁾ Nef, John U., Sanayileşmenin Kültür Temelleri, Çev.: Erol Güngör, İstanbul, 1971, s.23-25.

⁽⁴⁶⁾ Aron, Raymond, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, Çev.: Korkmaz Alemdar, Ankara, 1986, s.493.

⁽⁴⁷⁾ A.g.e., s.515.

⁽⁴⁸⁾ A.g.e., s.509.

⁽⁴⁹⁾ Freyer, Hans, A.g.e., s.200.

⁽⁵⁰⁾ Hughes, H. Stuart, Toplum ve Bilinç: Avrupa'da Toplumsal Düşüncenin Şekillenmesi, 1890-1930, Çev.: Güzin Özkan, İstanbul, 1985, s.274.

⁽⁵¹⁾ Weber, Max, Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev.: Zeynep Aruoba, İstanbul, 1985, s.45.

⁽⁵²⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.532.

⁽⁵³⁾ Freud, Julien, "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", Çev.: Kubilay Tuncer; Bottomore, Tom-Nisbet, Robert, Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi, Çev.derl.: Mete Tuncay, Aydın Uğur, Ankara, 1990, s.189.

uğraşısının zincirlerini koparıp bunu yalnız yasal hale getirmekle kalmamış, ayrıca (...) doğrudan doğruya Tanrı'nın isteği olarak görmüştür. (...) Ve tüketimin sınırlandırılması ile kazanç peşinde koşmanın serbest bırakılmasını birlikte ele aldığımızda ortaya çıkacak pratik sonuç çok açıktır: Çileciliğin/asketizmin tasarrufu zorlaması ile biriken sermaye. Kazanılmış olanın tüketilerek kullanılmasına karşı koyulan engeller, sermayenin üretken kullanımını sağlamıştır.”⁽⁵⁴⁾

Görüldüğü gibi Max Weber, kapitalizm anlayışı ile protestan ahlakı arasındaki ilişkileri inceleyerek, dünyayı düşünme biçiminin davranışı yönlendirme biçimini anlaşılır kılmış, değerlerin ve inançların insan davranışı üzerindeki etkilerinin pozitif ve bilimsel olarak anlaşılmasını sağlamıştır.⁽⁵⁵⁾

Demek ki, nerede ve hangi zamanda olursa olsun, sadece eşya ve mal yığınlarından ibaret bir madde dünyası olmayan iktisadi hayatın arkasında, kendine has insan gerçeği ve onun yaşayış normları, zihniyeti vardır.⁽⁵⁶⁾ Böylece, zihniyet, ekonomik faaliyetleri şekillendirmektedir.

Ekonomik Gelişme ve Büyüme Politikalarının Sosyal Bütünleşme Politikalarıyla Desteklenmesi

Ekonomik unsurlarla toplumsal unsurlar bir bütündür. Beşeri hayatın iktisadi didinme ile başlaması, iktisadi faaliyetin bir topluluğun içinde ortaya çıktığını göstermektedir. Kendiliğinden sosyolojik niteliğe sahip olmayan bir ekonomi birliği, bir sosyal düzen içinde sosyallik/toplumsallık ka-

⁽⁵⁴⁾ Weber, Max, A.g.e., s.138-139.

⁽⁵⁵⁾ Aron, Raymond, A.g.e., s.250.

⁽⁵⁶⁾ Ülgener, Sabri F., İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul, 1981, s.12.

zanmaktadır. Sosyolojik bakımdan iktisadi faaliyetin yerinin tayin edilmesi önem taşımaktadır; bir işletmeye ekonomik nitelik kazandıran sadece teknik özellikleri değil, taşıdığı amaçtır. Biri kazanç dileği, diğeri ihtiyaç giderme zarureti olmak üzere iki esasa dayanan ekonomik fiil ile ilgili denge, bu iki kutup arasındaki çekişmenin sonucuna bağlıdır.⁽⁵⁷⁾ Ekonomik konuların sosyolojik incelemesi, ekonominin bir topluluk ve onun düzeni içinde cereyan eden bir olay olduğunu ve bir fiilin ekonomik olabilmesi için böyle bir amaca dönük olarak oluşması gerektiğini ortaya koymuştur.⁽⁵⁸⁾

En basitinden en gelişmiş şekillerine kadar çeşitli tiplerdeki beşeri teşkilatlanmalar içinde ve bir sosyal zeminde ortaya çıkan iktisadi hayat, toplumun bütününe eğilen sosyolojinin kapsamında yer almaktadır. Üretim, tüketim, mübadele, kıymet, işbölümü ve dağılım gibi iktisadi olaylar, aynı zamanda toplumsal olaylardır ve bunlar insanları bir sosyal düzen içinde bulunmaya yöneltir.⁽⁵⁹⁾ Toplumdaki nüfusun maddi göstergeleri onun iktisadi refahını, sosyal ve kültürel seviyesi ise sosyal gelişmesini gösterir.⁽⁶⁰⁾ “Büyüme” sayı ve hacimdeki değişikliği, “gelişme” ise mahiyet ve nitelikteki farklılaşmayı ortaya çıkarır. Nüfusun çoğalması, işgücünün fazla-laşması üretim araçlarının artması büyüme kapsamındaki değişikliklerdir. Bünye ve çatıdaki farklılaşma ise, gelişme kapsamında yer alır.⁽⁶¹⁾ İktisadi büyüme ölçü-

⁽⁵⁷⁾ Çağatay, Tahir, Kapitalist İctimai Nizam ve Bugünkü Durumu, İstanbul, 1975, s.17-19.

⁽⁵⁸⁾ A.g.e., s.21.

⁽⁵⁹⁾ Erkal, Mustafa E., İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara, 1990, s.47.

⁽⁶⁰⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, 1998, s.253.

⁽⁶¹⁾ Ülgener, Sabri F., Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, İstanbul, 1970, s.406.

lebilir mahiyettedir; ancak bu durum onun rakamlara sığdırabileceği anlamına gelmez. Büyümenin arkasında rakamlarla ifade edilemeyen davranışlar ve kurumlar vardır. Bu davranış ve kurumlar, siyasal düzen, eğitim sistemi, halkın yenilikleri benimseme derecesi, çalışmayı uyaran etkenler ve teşvik edici faktörlerdir.⁽⁶²⁾

Demek ki, büyüme modellerinin uygulanmadaki geçerliliklerine şekil verecek olan, her ülkenin kendine has ekonomi dışı sosyal ve kültürel unsurlardır.⁽⁶³⁾ Esasen her türlü ekonomik tedbir ve politikaların soyut bir durumdan somut bir zemine geçişi, sosyal ve kültürel yapı gerçeklerine kaydırılmasıyla mümkün olur.⁽⁶⁴⁾ Bu konuda pek çok örnek verilebilir. Sözgelisi, israfı yasaklayan bir değer hükmüne sahip İslamiyet'in hakim olduğu ülkelerde iktisadi hayat bu değer hükmü tarafından şekillendirilmektedir; bu alandaki sapmalar, kültürel yapı ile sosyal yapı arasındaki farkın sonucudur.⁽⁶⁵⁾ Hindistan'da inek kesiminin yasak olması, müslüman ülkelerde domuz eti yemenin haram olması, ekonomik malların dini ve kültürel değerlerden etkilendiğini göstermektedir. Mübadelenin müslüman ülkelerdeki uygulamaları, onun ekonomik olduğu kadar sosyolojik tarafları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Mübadele, gerek evlilik, sünnet ve doğum hediyeleri gibi, gerekse zekat, fitre, kurban, vakıf gibi konularda sosyal niteliği ağır basan bir dayanışma şekli olarak ortaya çıkmakta, temeli itibariyle her zaman iktisadi-rasyonel/akılcı bir düşünceye de dayanmamaktadır. Geleneksel toplumlarda kişinin tasarrufundan ayrılmak istememesi,

onu yatırıma dönüştürerek rizikoya girmekten kaçınması, gelirdeki artışın tasarruftan daha çok tüketimi harekete geçirmesi, sosyal gerçeklerin ekonomik bir mahiyet taşıyan tasarruftaki rolünü göstermektedir.⁽⁶⁶⁾

Görüldüğü gibi, ekonomik ve sosyolojik unsurlar iç içe geçmiş durumdadır. Bunu en belirgin şekilde ekonomik gelişme ve büyümenin toplumda yarattığı değişikliklerin sosyal bütünleşme ile desteklenmesine olan ihtiyaçta görmek mümkündür.

Sosyal bütünleşme, sosyal yapının çeşitli unsurları arasındaki tamamlama ve kaynaşma olarak tanımlanabilir.⁽⁶⁷⁾ Sosyal bütünleşme, toplumu oluşturan bireylerin ve sosyal grupların dünya görüşleri itibariyle milli kültürden en alt düzeyde ayrılmaları veya sosyal mesafenin toplumun işleyen bir bütün olmasını engel olmayacak şekilde sosyal gruplar arasında yer alması veya sosyal gruba ait mensubiyet bilincindeki yoğunluğun toplumdaki bütünleşmeyi bozmayacak seviyede olması gibi çeşitli şekillerde ifade edilebilir.⁽⁶⁸⁾

Schumpeter gelişmeyi, ekonomik akımın alışılmış yörüngesinden ayrılarak daha üst seviyede yeni bir denge alanına sıçraması şeklinde anlar. Karmaşık modern toplumlar, bir yeni dengeye gidiş kanallarını açmak zorundadırlar. Buradaki aksama, sosyal bütünleşme bakımından sorunlara yol açar. Sosyal bütünleşme ile desteklenmeyen gelişme ve büyüme, sistemi aksatabilmektedir. Toplumlardaki fert ve sosyal gruplarda, maddi tatmine ka-

⁽⁶²⁾ A.g.e., s.408.

⁽⁶³⁾ Erkal, Mustafa E., Bölge Açısından Azgelişmişlik, 101 Soru-101 Cevap, İstanbul, 1990, s.46.

⁽⁶⁴⁾ A.g.e., s.45.

⁽⁶⁵⁾ Erkal, Mustafa E., İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri, Ankara, 1990, s.51-52.

⁽⁶⁶⁾ A.g.e., s.53.

⁽⁶⁷⁾ Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, İstanbul, 1976, s.293.

⁽⁶⁸⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, Der Yayınları, 1998, s.264.

vuşmalarına rağmen, bunalım ortaya çıkmaktadır.⁽⁶⁹⁾

Bir sosyal teşkilatlar ve ilişkiler açısından, sürekli, dinamik, mesleki bakımdan farklılaşmış, fertlerden ve sosyal gruplardan oluşan bir yapı olan toplumun, dinamik yapısı ondaki değişmeyi sürekli kılarken,⁽⁷⁰⁾ kültürün aktarılması da onun devamlılığını sağlamaktadır.⁽⁷¹⁾

Kurumlardaki değişme konusuna yaklaşıldıkça, ekonomik ve sosyolojik teorisinin birbirlerini tamamladıkları görülür. Ekonomik büyüme ve gelişmeyle birlikte, sosyal ve kültürel sorunlar da ortaya çıkmıştır. Anomi, dışa kapanma, cemaatleşme, yoğun sapma davranışları, ideolojik sendikacılık, ahlak dışı davranışlar, uyuşturucu alışkanlığı, sınıf veya grup bilincinin milli bilincin önüne geçmesi gibi sosyopatolojik sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu da, sosyal bilimcileri ve bu arada iktisatçıları da toplumsal sorunlara eğilmeye zorlamıştır. Görüldüğü gibi, sosyal bütünleşme, statik/durağan, zora dayalı, değişimin olmadığı bir denge durumu sanılmamalıdır; farklılaşmanın var olduğu yerde bütünleşebilme önem taşımaktadır. Demek ki, sosyal farklılaşma ve işbölümü, gelişme ve büyümeye paralel olarak artmış, uygulanan ekonomi politikalarının sosyal ve kültürel politikalarla desteklenmesine ihtiyaç duyulmuştur.⁽⁷²⁾

Sosyal bütünleşme bakımından kültürün önem taşıyan iki özelliğinden biri

⁽⁶⁹⁾ Erkal, Mustafa E., Bölge Açısından Azgelişmişlik, 101 Soru-101 Cevap, İstanbul, 1990, s.44.

⁽⁷⁰⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, 1998, s.260-261.

⁽⁷¹⁾ Erkal, Mustafa E., Orta Teknik Eğitim ve Sanayi İlişkileri, İstanbul, 1978, s.18.

⁽⁷²⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, 1998, s.257.

grup hayatının ürünü olması, diğeri öğrenilmiş olmasıdır. Sosyal bütünleşmenin, birinci özelliği, tek bir birey tarafından yaratılmadığı gibi, tek bir birey tarafında da değiştirilemeyeceği, ikinci özelliği ise, devamlılık kazandığını, biyolojik veraset yoluyla değil, toplumsal yolla devir alındığını ortaya koyar.⁽⁷³⁾

Sosyal bütünleşme türleri; yersel bitişiklik, dış tesirlerle bir araya gelme, işlevsel/fonksiyonel bütünleşme, mana etrafında bütünleşme olarak tasnif edilebilir. Yersel bitişiklik, gruplar arasındaki bağın mekan birliğinden ibaret olmasıdır; burada kültür bütünleşmemiştir; toplum hayatı için, ortak çıkarlar ve amaçlar etrafında toplanış durumu olmalıdır; gelenek, milliyet, din farkları gösteren siyasi birlik içindeki bir çok büyük grubun bir arada bulunuşu, yersel bitişikliğe örnek olarak gösterilebilir. Dış tesirlerle bir araya gelme, yapay bir beraberlik durumudur; yabancı bir kültürün değer hükümlerinin alıştırma veya zorlama yoluyla yerleştirilmesi esas alınmaktadır; bu gibi ülkelerde görünüşteki bütünleşme gerçekte var değildir; özellikle komünist ülkelerde seçilen zorlama yolu bile, milli kültürlerin sağlam değerlere dayanması nedeniyle başarılı olamamış, dış tesir ortadan kalktığı zaman görünürdeki bütünlük de kalmamıştır. İşlevsel bütünleşme, gerçek anlamda sosyal bütünleşme şekillerinden biridir; burada kültür unsurları birer fonksiyonu yerine getirerek toplum mekanizmasına işlerlik kazandırmaktadırlar; bu ise sosyal normlara dayanmaktadır ve bireyler, kendi davranışlarını bu sosyal normların yarattığı beklentilere göre yönlendirmektedirler.

Mana etrafında bütünleşme, en mükemmel bütünleşmedir; burada unsurlar,

⁽⁷³⁾ Kurtkan, Amiran, Genel Sosyoloji, İstanbul, 1976, s.293-294.

merkezi veya kaynaştırıcı nitelikteki bir veya birkaç mana etrafında bir araya gelmekte, parçalardan biri çıkarıldığında toplum mekanizması felce uğramaktadır.⁽⁷⁴⁾

Sosyal bütünleşme açısından bakıldığında toplumlar, tarihi bakımdan ve zamanımızda farklıdır. Tarihi bakımdan, mesela ortaçağda toplumlar, Amiran Kurtkan'a göre, statik ve her türlü değişmeden uzak bir sosyal yapıya sahiptirler; bu da onların sosyal bütünleşmesine imkan veriyordu. Zamanımızda alet, vasıta ve teknikler gibi unsurların oluşturduğu maddi kültür çok hızlı değişmekte, değer hükümleri, ortak amaçlar gibi unsurlardan oluşan manevi kültür ise yavaş değişmektedir. Zamanımızda maddi kültür ile manevi kültürün değişme hızları arasındaki farklılık, sosyal bütünleşme sorunlarına kaynak teşkil etmektedir.⁽⁷⁵⁾

Sosyal bütünleşmeye konu olan sorunlar, her dönemde farklı olabilir; bunlardan çok önem taşıyan bazıları üzerinde durmak gerekir. Çok kültürlülük, anayasal vatandaşlık, fikri beraberlik, sosyal grup mensubiyeti, menfaat birlikleri, dengeli kalkınma ve sosyal sınıflar bu grupta değerlendirilebilir.

Çok kültürlülük, homojen olmayan toplumlarda güç kaynağı olurken, homojen toplumlarda çatışma kaynağı olmaktadır. Sosyal bütünleşmeyi kültürel mensubiyetten ayırarak anayasal vatandaşlık seviyesinde gerçekleştirmeye çalışmak çok kültürlü ve homojen olmayan toplumlarda mümkündür; homojen toplumlarda milli birliktelik olarak ifade edilebilecek olan sosyal bütünleşme, insanların ortak bir milli kültürü paylaşabilmeleriyle sağlanabi-

⁽⁷⁴⁾ A.g.e., s.295-301.

⁽⁷⁵⁾ A.g.e., s.302-303.

lir.⁽⁷⁶⁾ Sosyal bütünleşmede, fikri beraberliğin varlığı, sosyal normlara uymanın yaygınlaştırılması, değer hükümleri tarafından beslenip davranışların bütünleşmiş sistemi olan kültürün eğitim yoluyla kazandırılması önem taşımaktadır.⁽⁷⁷⁾ Sosyal bir gruba dahil olma şuurunun topluma dahil olma şuru ile yeknesak olmaması, sosyal bütünleşme kanallarının arızalı olduğunu gösterir; bir sosyal gruba dahil olmak, toplumun manevi kültüründen, ortak değer hükümlerinden ayrılmayı gerektirmez; bir çok sosyal grubun bütünü olan toplumda, bir grubun menfaati, diğer grupların menfaatine tercih edilemez. Menfaat birlikleri, sosyal kurumlar yoluyla sosyal bütünleşmeyi kolaylaştırır.⁽⁷⁸⁾ Dengeli kalkınma modeli, az gelişmiş ekonomilerde, eş zamanlı yatırımları öngörmektedir; bu yatırımlar sektörler arasındaki tamamlamalar göz önünde tutularak yapılmalıdır.⁽⁷⁹⁾ Sosyal sınıflar kendi içinde farklılaşmıştır; bu farklar, gelir seviyesinde, dünya görüşünde, tüketim eğiliminde görülmektedir; böylece homojen bir sınıf ve sınıf şuurunun bulunduğunu iddia etmek zorlaşmıştır; ileri sanayi toplumlarında, sahip oldukları değişik toplumsal konumlar/statüler nedeniyle fertleri belirli bir sınıfa sokmak kolay değildir.⁽⁸⁰⁾

Sosyal yapıyı değiştirici tedbirler, bir bütün olarak ele alınmalıdır; köy veya şehir, tarım veya sanayi konusunda olmaları onların ayrı değerlendirmesini gerektirmez; çünkü sosyal yapı bir bütündür ve tedbirler

⁽⁷⁶⁾ Erkal, Mustafa E., Sosyoloji (Toplumbilimi), İstanbul, 1998, s.259-260.

⁽⁷⁷⁾ A.g.e., s.261-263.

⁽⁷⁸⁾ A.g.e., s.264-265.

⁽⁷⁹⁾ Şanlı, Cemal, Bölgelerarası Dengesizlik ve Bölge Gelişme Teorileri, İstanbul, 1977, s.245.

⁽⁸⁰⁾ Erkal, Mustafa E., A.g.e., s.266-267.

de o bütünlük esas alınarak düzenlenmelidir.⁽⁸¹⁾

Sonuç

Gelişme için ekonominin işleyişinin alışılmış yörüngesinden ayrılarak daha üst düzlemde yeni bir denge alanına sıçraması amacıyla tasarımlar, politikalar, planlamalar uygulamalar yapılıyor, gayretler gösteriliyorsa, bunun geniş çevresi ile birlikte ele alınması önemlidir. Zira, insan davranışları kalkınmayı etkilemekte, davranışları ise zihniyet etkilemektedir. Bunun için ekonomik kalkınmanın sosyal ve kültürel kalkınma ile birlikte hızlı olarak sağlanabilmesi için, toplumsal bütünlüşme politikalarıyla birlikte uygulanması gerekmektedir.

Türkiye'nin kalkınmasının, Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda, ikti

sadi, sosyal, kültürel ve kurumsal bakımdan aynı hedefe doğru bütünleştirilerek götürülmesinin Anayasa ve kanunlarla öngörülmüş olması, kanun koyucunun ekonomik kalkınmanın sosyo-kültürel temellerinin ve bu alandaki bilimsel arka planın bilincinde oluşuyla açıklanabilir. Uygulama sırasında sadece tek bir unsura odaklanmanın veya büyümeye indirgenmenin ortaya çıkardığı toplumsal ve ekonomik tablo dengesizlikleri göstermektedir.

Ekonomi alt sistemi, diğer alt sistemlerden ve sosyal sistemin bütününden ayrı ve bağımsız değildir; o nedenle, bu alt sistemler birlikte düşünülüp ele alınmalıdır. Sözcüğü, ülkeyi belirli zeminlere ve ileriye taşıyacak ekonomi politikası, dış politika ve askeri alanlardaki optimal stratejilerle birlikte de değerlendirilmelidir.

⁽⁸¹⁾ Kurtkan, Amiran, Köy Sosyolojisi, İstanbul, 1968, s.236-237.